

กลายเป็นไทย

สายน้ำไหลเซาะเลาะผ่านกรุงเทพมหานครออกสู่ปากน้ำเจ้าพระยา ดูกดั่งกาลเวลาที่ผ่านไปไม่อาจย้อนคืนกลับ เช่นเดียวกับอดีตอันลบลือนของผู้คนในมหานครแห่งนี้ ที่สลายหายไปกับสายธารแห่งกาลเวลา ควรถูกลบทิ้งให้เป็นเพียงอนิจจังเท่านั้นหรือ กรุงเทพฯ เป็นเมืองอันงดงาม มีประวัติความเป็นมาประดับประดาด้วยชีวิตอันมีสีสันของผู้คน มีวัฒนธรรมในการดำรงชีพที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นไม่แพ้มหานครอื่น ตำนานของคนเมืองนี้หลายเรื่องถูกเล่าขานปากต่อปากสืบต่อกันมานานแล้ว แต่ด้วยนิสัยชอบเล่าไม่ชอบเขียนอันมีมาแต่ดั้งเดิม ทำให้เรื่องราวต่าง ๆ เลอะเลือนแล้วอีกไม่นานก็คงจะสูญสิ้นไป

ในวัยเด็ก พ่อชอบพาฉันไปเยี่ยมปู่กับย่าทุกวันเสาร์ ไปคลุกคลีวิ่งเล่นอยู่สักชั่วโมงสองชั่วโมงก็กลับบ้าน เมื่อโตจนรู้ความจริงทราบว่าปู่ชื่อพระพิศาลศุภผล เป็นคนแซ่ก้อ ส่วนตาเป็นคนแซ่ตั้ง เสียชีวิตไปนานแล้วก่อนฉันเกิด ทั้งครอบครัวปู่และครอบครัวของตาเป็นชาวแต้จิ๋ว ต่างคนต่างเข้ามาตั้งรกรากในเมืองไทยในเวลาที่แตกต่างกัน จากนั้นก็ไม่ได้ใส่ใจกับกำเนิดของตนเองอีก

เพราะข้อมูลเรื่องปู่ย่าตายายที่มีอยู่ ถือว่าเพียงพอตามมาตรฐาน
คนกรุงเทพฯ ยุค 200 กว่าปี

หลายสิบปีต่อมา เมื่อปู่และย่าเสียชีวิตไปหมดแล้ว ผู้ใหญ่
ท่านหนึ่งนำภาพถ่ายของย่าสมัยสาว ๆ มามอบให้ ภาพโบราณ
สีขาวยาวของหญิงรูปงามใส่ชุดผ้าลูกไม้ มีโครงหน้าละม้ายคล้ายย่า
ผมขาวผู้ใจดีของฉัน นึกหวนกลับไปสมัยเด็ก เสี่ยงสุนัขขบกัด
หลายตัวเห่าหอนต้อนรับแว่วมาเข้าหู ขนมบั้งซิการวดของโปรด
ที่ย่าชอบซื้อเก็บไว้แจกหลาน พอคว้าได้พวกเราจะวางท่าสูบบุหรี่
ล้อเลียนปู่ให้พ่อถ่ายภาพ เหล่านี้คือความทรงจำที่ฝังลึกอยู่ในใจ
หลาย ๆ ปีก็นึกถึงย่าขึ้นมาทีหนึ่ง ฉันลืมย่าเสียสนิทมานานนับ
สิบปีแล้ว แม้กระทั่งชื่อของท่านยังจำไม่ได้ เพราะเรียกแต่เพียง
“คุณย่า” ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเริ่มซึมออกมาเตือนว่า หากว่าง
สักนิดควรคิดค้นหาว่าย่าชื่ออะไร

ด้วยความละเอียดฉันจึงตั้งโครงการสืบหาบรรพชนของ
ตนเอง อยากทราบว่าเป็นใครกันบ้าง มาอยู่ในกรุงเทพฯ ตั้งแต่
เมื่อไร ทั้งนี้ มีความสนใจของการค้นพบเป็นรางวัล ตั้งเป้าไว้
เจ็ดชั่วคน ด้วยความใจเร็วทำให้ลืมนึกไปว่า บรรพชนเจ็ดชั่วโคตร
ของมนุษย์นั้น ประกอบด้วยชายและหญิงที่มีชีวิตอยู่ในอดีตจำนวน
ถึง 254 คน (หากไม่มีการแต่งงานกันในหมู่ญาติกา) เวลาคน
โบราณพูดถึงเทือกเถาเหล่าพันธุ์จึงมักใช้คำว่ากำพืด เพราะคนเรา
แต่ละคนมีบรรพชนจำนวนมาก เปรียบประหนึ่งเมล็ดพืชเต็ม
กำมือ คนเหล่านี้ต่างคนต่างใช้ชีวิตอยู่ในกาลเวลาที่แตกต่างกัน
ยิ่งลึกลงไปในอดีต ยิ่งมีจำนวนมากขึ้น เช่น รุ่นพ่อแม่มีเพียงสอง
รุ่นตากับยายกลายเป็นสี่ พอเริ่มทำก็เห็นปัญหา แต่ด้วยสัจธรรม

ที่ว่า หากไม่มีเขาเหล่านั้นมันเพียงผู้เดียว ก็ไม่มีฉันในวันนี้ งานอดิเรกชิ้นนี้จึงได้เดินต่อไป

ฉันหาเวลาย้อนกลับไปคุยกับญาติผู้ใหญ่ ได้ความกลับมา เป็นที่น่าพอใจว่า ย่าชื่อละเมียด เกศาศรัย เป็นธิดาของอำมาตย์ตรี หลวงบุรีราชบำรุง (ชื่น เกศาศรัย) ทวดชื่นของฉันมีทวดชื่อเกด ปู่ชื่อหมื่นภักดี (พึ้ง) และบิดาชื่อหลวงพิทักษ์นรากร (อ่ำ) เมื่อท่าน เป็นเด็กได้ศึกษาวิชาเลขและภาษาไทยในสำนักของบิดา พื้นฐาน ครอบครัวน่าจะเป็นพวกอาลักษณ์ ที่พักอาศัยอยู่ริมแม่น้ำ เจ้าพระยาเหนือปากคลองบางกอกน้อยขึ้นไปนิดหนึ่ง คงจะเป็น สายเลือดอาลักษณ์ในตัวเอง ที่ตั้งใจให้ฉันขีดเขียนเรื่องความ เรื่องนี้ขึ้น

เมื่ออายุยี่สิบ ทวดชื่นได้ติดตามหลวงพิทักษ์นรากร (อ่ำ) บิดาซึ่งเป็นข้าหลวงจ่ายเสบียงในกองทัพของนายพันเอก เจ้าหมื่น ไวยวรรณารถ (เจิม แสง-ชูโต) ไปปราบฮ่อในสงครามฮ่อครั้งที่ 2 เมื่อปีระกา พ.ศ. 2428 เจ้าหมื่นไวยวรรณารถควบคุมทัพทางทิศ ตะวันตกไปตั้งชุมพลที่เมืองพิชัย เสร็จการปราบฮ่อคราวนี้ เจ้าหมื่น ไวยวรรณารถได้รับพระราชทานพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เลื่อนยศขึ้น เป็นนายพลตรี มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาสุรศักดิ์มนตรี ครั้นต่อมา เมื่อพระยาสุรศักดิ์มนตรีเป็นแม่ทัพยกขึ้นไปปราบฮ่อในสงคราม ครั้งที่ 3 ที่เมืองหลวงพระบาง พ.ศ. 2430 ทวดชื่นของฉันเป็น จ่านายสิบอยู่ในกองทัพ

อีก 6 ปีถัดมา (พ.ศ. 2436) กรุงสยามได้มอบเมือง หลวงพระบางให้แก่ฝรั่งเศส จ่านายสิบชื่นได้เป็นผู้เชิญสารตรา พระราชสีห์ในการมอบเมืองหลวงพระบางแลหนังสือราชการอื่น ๆ

ขึ้นไปมอบให้พระยาตรีสุริยราชวรานุวัตร (เชย กัลยาณมิตร)
ข้าหลวงใหญ่เมืองหลวงพระบาง¹

ในช่วงเวลาเกือบสิบปีที่ทวดชั้นติดตามกองทัพ เดินทาง
ขึ้นล่องเมืองลาวระหว่างสงครามปราบฮ่อในครั้งนั้น บุพเพสันนิวาส
ชักนำท่านไปพบรักกับสาวลาวสองพี่น้อง ภายหลังเมื่อกลับมาอยู่
กรุงเทพฯ จึงนำภรรยาทั้งสองกลับมาด้วย ทวดผู้หญิงของฉัน
ชื่อภูมิ มาจากหลวงพระบาง บ้านของทวดภูมิอยู่ริมแม่น้ำแคว
วัดดาวดึงส์ บางยี่ขัน ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนลาวมาแต่ดั้งเดิม
บางครอบครัวถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
เพลงยอดนิยมนประจำตำบลหนีไม่พ้น...ลาวแพน...

มาข้อยจะกล่าว

ถึงพวกลาวเป่าแคนแสนเสนาะ

มาสอเพาะเข้ากับแคนแสนขยัน

เป็นใจความยามยากจากเวียงจันทน์

ตกมาอยู่ในเขตขันทีอยุธยา

นับเป็นที่มาของสายพันธุ์ลาวส่วนหนึ่งในกำเนิดของฉัน
เป็นข้ออ้างอันดีที่จะหาโอกาสกลับไปเที่ยวหลวงพระบางสักครั้ง
มิฉะนั้นโครงการสืบหาชื่อบรรพชนเจ็ดชั่วโคตร จำนวน 254 คน
เพื่อบรรจุชื่อลงในบาญบรรพชนของฉันคงไม่มีวันสมบูรณ์ได้

ยายของฉันชื่อทองพูน มาจากครอบครัวคฤหบดีที่ริมน้ำ
เจ้าพระยาฝั่งคลองสาน ความทรงจำอันดับแรกเมื่อนึกถึงยายคือ
ท่านเป็น “นายแม่” ของมารดา ซึ่งเป็นลูกสาวเจ้าสุรันสุดท้ายที่
ยังคงเรียกแม่ว่า “นาย” บางเย็นเมื่อแม่บอกพ่อว่า “วันนี้จะพาเด็ก ๆ

ไปบ้านนาย” พวกเราเป็นอันรู้กันว่าเดี๋ยวต้องไปเยี่ยมยาย

“นายแม่” เป็นคำสามัญที่ครอบครัวเจ็สัวสองฝั่งน้ำใช้เรียก มารดาผู้เป็นประมุขฝ่ายหญิงของบ้าน ทั้งนี้เรียกตามพี่เลี้ยงและ บ่าวไพร่บริวาร เป็นคำพูดไทยอีกคำหนึ่งที่เลิกใช้ไปนานแล้ว นาน พอ ๆ กับ “ท้าว” “ทาส” “ไพร่” “วิญญูณทรัพย์” “อวิญญูณ-ทรัพย์” เพราะสังคมเปลี่ยนไป แต่บริบทของคำเหล่านี้ไม่อาจแปร เปลี่ยนได้ จึงถูกทิ้งเป็นซากศพที่ เก็บไว้ให้คนรุ่นหลังใช้ศึกษาอดีต

บรรพชนสายมารดาเป็นชาววัดทองบน ฝั่งธนบุรี อยู่มา หลายชั่วคนแล้ว เริ่มจากอ้าแดงอิม ผู้เป็นยายของยายของยาย มาจากบ้านแห อ่างทอง ในสมัยรัชกาลที่ 3 ติดตามเจ็สัวผู้สามี มาอยู่กรุงเทพฯ หลังแต่งงาน ลึกไปกว่านั้นข้อมูลสูญสลายหายไปหมดแล้ว แต่เมื่อประมาณสองปีที่แล้ว ฉันพบหนังสืองานศพ เก่า ๆ เล่มหนึ่งระบุว่า ฉุน บุตรสาวคนโตของทวดอิม แต่งงาน เข้าไปเป็นสะใภ้ของหลวงอภิยานิช (จาด) แห่งบ้านไชวเฮงไถ่ रिमแม่น้ำเจ้าพระยาใกล้วัดสำเพ็ง หลังจากนอนซ้งใจอยู่พักหนึ่งว่าจะไปค้นข้อมูลต่อที่ไหน เลือกระหว่างเดินทางขึ้นไปอ่างทอง กับไปเที่ยวบ้านไชวเฮงไถ่ที่ตลาดน้อย ในยุคเศรษฐกิจตกสะเก็ด ลองไปตลาดน้อยดูก่อนก็แล้วกัน ประหยัดหน่อย

เช้าวันหนึ่งในยามฟ้าใส ฉันจัดแจงสะพายกล้องไปเดินสำรวจตลาดน้อย เดินเข้าตรอกเล็ก ๆ ข้างวัดสำเพ็ง แวะไหว้พระที่ศาลเจ้าโจวซืออกง แล้วเดินดูตีกรามบ้านช่องต่อ หลังจากก้าว หลบบ่อโคลนแฉะ ๆ ข้างเล้าไก่มานิดหนึ่ง ฉันก็ได้มายืนอยู่หน้า อาณาบริเวณของบ้านไชวเฮงไถ่ คฤหาสน์แก่งเงินที่เลื่องชื่อเก่าแก่ของกรุงเทพฯ กำแพงอิฐขนาดเขื่องสีซีดเซียว ตั้งตระหง่านอยู่ตรงนี้

มานานเกือบสองร้อยปีได้กระมัง กลิ่นอายได้รุ่มไม่ใหญ่ข้างบ้าน
คงความลึกคล้ายกับได้ซุกซ่อนปมปริศนาของอดีตไว้ กำแพงนี้
เคยเป็นฉากชีวิตของผู้คนมาหลายชั่วคน เคยได้ยินได้ฟังเรื่องราว
มากมายทั้งความทุกข์ ความสุข ความเศร้า และความภูมิใจ
ซึ่งล้วนเป็นสาระของความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น ชีวิตคนหลายรุ่น
หลากสมัยผ่านเข้ามาพักอาศัยในบ้านหลังนี้...แล้วก็จากไป

ชำเลื่องมองกำแพงเก่าแห่งนี้แล้ว อดนึกปองไม่ได้ว่า
ชีวิตมนุษย์ช่างไม่จีรังเอาเสียเลยเมื่อเทียบกับสรรพสิ่งอื่นรอบตัว
แม้กระทั่งเสื้อผ้าที่สวมใส่ก็อาจอยู่บนโลกใบนี้ได้นานกว่าตัวเรา
ด้วยซ้ำไป

หมู้ตึกแก๊งเงินที่ระอุไปด้วยวิญญาณของอดีต จุคประกาย
ความไคร่รู้ พาให้เดินเข้าไปเสาะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติม ฉันเข้าไป
แนะนำตนเอง เพื่อเรียนพบคุณนายดวงตะวัน ไปชะยะจินดา
ผู้ครอบครองคฤหาสน์ในรูนนี้ ได้รับการต้อนรับอย่างดีพร้อมกับ
นำชมบ้าน ตอบข้อซักถามทุกข้อ ที่นักเขียนสมัครเล่นเช่นตัวฉัน
ลุ่มสออบถาม ขอขอบคุณในความกรุณา มา ณ ที่นี้ด้วย

ประสบการณ์ชีวิตจากสมัยกรุงธนบุรีของคนบ้านสกุลโชว-
และญาติกาในกรุงสยาม แม้จะซับซ้อน แต่ก็เต็มไปด้วยไออุ่นแห่ง
ความเป็นมนุษย์ หลายเรื่องเป็นตัวอย่างของจีนสยามกลายเป็นไทย
อีกหลายเรื่องเป็นบรรยากาศของเมืองกรุง กลิ่นอายของชีวิต
ชาวบ้านสองฝั่งน้ำเจ้าพระยา ซึ่งโน้มน้าวให้บรรพชนของเราไม่ว่า
จะอพยพมาจากดินแดนใด รักที่จะตั้งรกรากอยู่กรุงเทพมหานคร
อมรรัตนโกสินทร์ฯ แห่งนี้

ที่จริง...หากกำแพงของบ้านโชวเฮงไถ่สามารถพูดได้ เรา
อาจได้ฟังเสียงกระซิบเล่าถึงชีวิตชาวกรุงในอดีต อาจถามไถ่ถึง
เรื่องราวของชาวบ้านร้านตลาดในสมัยต่าง ๆ แต่ในความเป็นจริง...
สิ่งเดียวที่กำแพงเงินเก่า ๆ หลังนี้สามารถถ่ายทอดมาถึงพวกเราได้
คือกลิ่นอายอันเป็นรูปธรรมของสยามในอดีตเท่านั้น

นับเป็นเวลาร่วม 2 ปีแล้ว ที่ฉันคลั่งอยู่กับเรื่องของ
โชวเฮงไถ่ ซึ่งเข้ามาครอบงำนำไปชุดข้อมูลตรงนั้นตรงนี้ ค้นพบ
เรื่องของอดีตอันไร้ใจ แม้มิได้เกี่ยวข้องกับตนเอง บ้านนี้มีเรื่อง
แปลก ๆ ผุดโผล่ขึ้นมาให้ฉันใจอยู่เรื่อยแทบทุกเดือนวันเดือน
ฉันจึงนำส่วนต่าง ๆ มาปะติดปะต่อเรียบเรียงรวมไว้ด้วยกัน

จากจุดเริ่มต้นของการสืบหาที่มาของตนเอง ได้ชักนำ

ไปสู่การค้นพบเรื่องราวของชาวบ้าน ความสนใจใคร่จะรับฟัง เปิดโอกาสให้หลายสิ่งวิ่งเข้ามากระทบหู ฟังผู้ใหญ่บางท่านฟังความหลังแล้ว บางครั้งก็ต้องอิงไปเหมือนกัน ความประทับใจในเรื่องจากอดีตทำให้ฉันเปลี่ยนไป สายตาที่เคยมองคนรอบข้างในมุมลบ อ่อนโยนลงเมื่อเรียนรู้เรื่องของมนุษย์มากขึ้น เข้าใจวัฒนธรรมของคนกรุงเทพฯ มากขึ้น คล้ายกับได้ถอดแว่นตาดำยี่ห้อแพงที่นำติดตัวมาตั้งแต่ครั้งไปศึกษาต่อต่างประเทศ ถอดทีลึ้ออกแล้ว ฟ้าเมืองกรุงดูสดใสขึ้นทันตา

ตำนานเรื่องนี้มองกรุงรัตนโกสินทร์ผ่านชีวิตของผู้คนในคฤหาสน์โซวเฮงไถ่ เก่งเงินหลังงามที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ เก็บความตามเรื่องเล่าขานของชาวบ้าน ที่ชอบนั่งตากลมสนทนากันตามทำน้ำสองฝั่งเจ้าพระยาในยามเย็นก่อนตะวันตกจะลับฟ้า ทั้งนี้ย่อมขาดรายละเอียดอันแสนจะยอกย้อนของชีวิตผู้คน รวมทั้งขาดความสนิทชิดเชื้อเพียงพอที่จะรู้ต้นลึกหนาบาง ฉันจึงไม่อาจอธิบายเหตุผลของเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้

ทั้งหมดเป็นเรื่องของคนสมัยปู่ย่าตาทวด ที่ได้ยินได้ฟังตกทอดกันมานาน รวมเป็นบันทึกเก็บไว้เตือนความจำ หากและเลื่อนประการใดก็ขอภัยด้วย

ปริศนาแห่งโซวเฮงไถ่

โซวเฮงไถ่คฤหาสน์แก่งเงินสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ในปัจจุบันไม่สามารถมองเห็นจากแม่น้ำได้ ต้องเดินเข้าผ่านตรอกเล็ก ๆ อันเป็นเส้นทางเดินสายหลักของกรุงเทพฯ ในสมัยเดิม บ้านหลังนี้อยู่มาหลายแผ่นดิน ถูกเรียกชื่อต่าง ๆ กันในแต่ละยุคแต่ละสมัย

ในสมัยรัชกาลที่ 3 โซวเฮงไถ่เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นบ้านเจ้สัวจาด แห่งสกุลโซว ตามชื่อหลวงอภัยวานิช (จาด) เจ้าของบ้านผู้เป็นนายอากรรังนก ท่านผู้นี้เป็นบิดาของหลวงอภัยวานิช (สอน)¹ เป็นปู่ของพระยาอธิกรณประกาศ (หลุย จาติกวณิช)² และเป็นทวดของพระยาศรภักย์พิพัฒน์ (เลื่อน ศรภักย์วานิช)³

คฤหาสน์สกุลโซวเป็นครอบครัวที่มั่งคั่ง กว้างขวาง เป็นที่รู้จักของชาวกรุงมาตั้งแต่แผ่นดินต้น ๆ คนในเครือญาติสกุลโซวเป็นเจ้าของหมู่ตึกหลายแห่งในบริเวณคู้่งน้ำแห่งนี้ อยู่กันเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ บริเวณศาลเจ้าโรงเกือกไปถึงศาลเจ้าโจวซือกง โซวเฮงไถ่ถือเป็นบ้านใหญ่เพราะเป็นที่ประดิษฐานแก๊งค์ หรือป้ายวิญญูณ

ของบรรพบุรุษสกุลโซว ซึ่งเดินทางเข้ามาสยามตั้งแต่สมัยปลาย
อยุธยา

ครั้นต่อมา ในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวบ้านร้านตลาดก็เปลี่ยน
มาเรียกหมู่ตึกของสกุลโซวว่าบ้านเจ็สวอน ตามชื่อบุตรชายคนโต
ผู้ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งหลวงอภัยวานิช
สืบแทนบิดา ต่อมานานๆ เข้า เมื่อลูกหลานกลายเป็นไทยกันไปหมดแล้ว
ผู้ครอบครองโซวเฮงไถ่ในยุคหลังก็เปลี่ยนมาเรียกชื่อคฤหาสน์แห่งนี้
ใหม่ว่า บ้านตลาดน้อย